

Praktyczny poradnik dla pacjenta:

jak wybrać klinikę leczenia niepłodności?

Warszawa, styczeń 2014

SPIS TREŚCI

3	•	Wstęp
4	•	Słowo od i do pacjentów
5	•	Pacjenci o niepłodności – badania Ośrodka Studiów nad Płodnością Człowieka
7	•	Jak wybrać klinikę leczenia niepłodności?
10	•	Co warto wiedzieć o swoim leczeniu i gdzie szukać informacji?
11	•	Refundacja in vitro: Narodowy Program Leczenia Niepłodności

WSTĘP

Jak pokazują niezależne badania Ośrodka Studiów nad Płodnością Człowieka, dla 79% Polaków możliwość posiadania dzieci ma duże znaczenie; niemal 1/3 populacji deklaruje, że rodzicielstwo to najważniejsza rzecz w życiu człowieka. Nie dziwi więc fakt, iż większość par odbiera niezamierzoną bezdzietność jako dramatyczny problem życiowy, destabilizujący funkcjonowanie rodziny. Niepłodność dotyka najbardziej intymnej sfery życia. Chęć posiadania własnego potomstwa jest tak silnym pragnieniem, że niepłodne pary podporządkowują całą swoją aktywność osiągnięciu celu, jakim jest urodzenie dziecka. Obowiązkiem całego personelu medycznego jest zapewnienie Pacjentom należytej opieki medycznej zgodnej ze współczesnymi standardami postępowania, wyznaczonymi przez zasady dobrej praktyki medycznej w medycynie wspomaganego rozrodu.

Każda para poszukująca pomocy ma prawo do autonomicznej decyzji w zakresie wyboru miejsca leczenia, lekarza prowadzącego i pozyskania pełnej informacji o możliwościach diagnostycznych i terapeutycznych. Ważne, aby decyzje podjęte przez Pacjentów były świadome, oparte o rzetelną wiedzę i pozostawały w zgodzie z ich odczuciami. Z perspektywy osoby kierującej funkcjonowaniem kliniki leczenia niepłodności wiem, że oprócz oczywistych aspektów obiektywnych, takich jak zakres dostępnych usług, olbrzymie znaczenie dla sukcesu terapeutycznego ma atmosfera panująca w placówce oraz właściwe podejście do par i jej problemu. Leczenie niepłodności to proces wymagający współdziałania specjalistów różnych dziedzin, którzy winni dbać o to, aby leczenie było fachowe, kompleksowe i jak najmniej obciążające psychikę i zdrowie Pacjentów. Mieście Państwo zawsze na uwadze fakt, iż to Wy, Pacjenci, jesteście w całym procesie najważniejsi, dlatego macie prawo partnersko współpracować ze swoim lekarzem oraz pilotować własne leczenie.

Wyrażam nadzieję, iż niniejszy poradnik, tworzony na podstawie głosu Pacjentów, pomoże Państwu w zaplanowaniu swojej ścieżki diagnostyczno-terapeutycznej i umocni w przekonaniu, że nie jesteście sami w staraniach o dziecko.

prof. dr hab. n. med. Rafał Kurzawa

Ekspert Ośrodka Studiów nad Płodnością Człowieka

SŁOWO OD I DO PACJENTÓW

Pewnego dnia do skrzynki pocztowej Stowarzyszenia NASZ BOCIAN trafił list od pacjentki, która dzieliła się z nami niepokojem odnośnie swojej pierwszej nieudanej próby zapłodnienia in vitro. „Lekarz w ramach in vitro przepisał mi tabletki antykoncepcyjne, a przecież każdy wie, że jeśli się chce zajść w ciążę to się nie stosuje antykoncepcji”, żaliła się. W rzeczywistości przyjmowanie doustnej antykoncepcji jest elementem tzw. długiego protokołu in vitro z agonistą GnRH, przygotowuje kobietę do właściwej stymulacji i zapobiega powstaniu torbieli. Ta pacjentka jednak o tym nie wiedziała. Dlaczego? Być może lekarz jej o tym nie powiedział, a może to ona nie spytała.

W chwili przygotowywania tego poradnika mamy styczeń 2014 roku, od kilku miesięcy działa Narodowy Program Leczenia Niepłodności, a w Polsce działa ok. 50 ośrodków leczenia niepłodności przyjmujących każdego dnia nowych pacjentów. Skala niepłodności bowiem niestety rośnie. Rośnie również ilość dezinformacji i lęków. Boimy się tego, co nieznanego, a na co nikt nas nie przygotował. Chorobę trudno zrozumieć, nigdy nie jest sprawiedliwa ani oczekiwana. Czasem więc to my nie chcemy słuchać, czasem to nas, pacjentów, się nie słucha. Niekiedy nie chcemy się przyznać, że nie rozumiemy słów lekarza. Czasem, jak ta pacjentka, stosujemy się do poleceń lekarskich, ale nie rozumiemy ich sensu, więc z każdą kolejną wizytą czujemy się coraz bardziej rozczarowani i nieufni.

Za tym poradnikiem stoi przekonanie, że każdy pacjent ma prawo nie wiedzieć. Ale też każdy pacjent ma prawo pytać i domagać informacji, ponieważ warto wiedzieć i warto leczyć się w sposób świadomy.

Dajemy Wam schematyczną mapę, która nie objaśni Wam wszystkich zawiłości leczenia, ale powinna wskazać ważne punkty, które pomogą się zorientować, dokąd i jaką ścieżką zmierzacie: czym kierować się w wyborze ośrodka leczenia niepłodności, w jakich miejscach szukać wiarygodnych informacji o leczeniu i diagnozowaniu niepłodności, i gdzie można znaleźć wsparcie, jeśli będziecie go potrzebować.

Anna Krawczak

*Przewodnicząca Stowarzyszenia na Rzecz Leczenia
Niepłodności i Wspierania Adopcji NASZ BOCIAN*

PACJENCI O NIEPŁODNOŚCI – BADANIA OŚRODKA STUDIÓW NAD PŁODNOŚCIĄ CZŁOWIEKA

Ośrodek Studiów na Płodność człowieka, będąc autorskim przedsięwzięciem porządkującym zarówno medyczny, jak i społeczny obraz rozrodu w Polsce, we wrześniu 2013 rozpoczął prowadzenie szeregu badań społecznych na tematy związane z płodnością, rozrodem, profilaktyką i leczeniem niepłodności¹. Jako jedną z kluczowych grup badawczych wybrał grupę pacjentów mających doświadczenie w leczeniu niepłodności, którą zapytał o obserwacje własne związane z podjętym leczeniem metodą zapłodnienia pozaustrojowego, wyborem kliniki i lekarza, a także zgłębił odczucia towarzyszące procesowi terapeutycznemu.

I tak, wg danych z badania Ośrodka prawie 2/3 respondentów przez ponad 2 lata podejmowało nieskuteczne próby zajścia w ciążę. Po tym czasie niespełna połowa ankietowanych była przekonana, że przyjmie każde rozwiązanie, które pozwoli mieć dziecko. Nie miała więc problemów z podjęciem decyzji o leczeniu in vitro. Co trzeci ankietowany ufał temu, iż in vitro to uznana na świecie i bezpieczna metoda wspierająca poczęcie. 42% osób przyznaje, że niepokoili je finansowe aspekty leczenia. Część osób obawiała się trudów i uciążliwości tego leczenia, sporadycznie pojawiały się też wątpliwości natury etycznej.

Wszyscy ankietowani zdecydowali się na leczenie przy użyciu technik wspomaganego rozrodu. Jak deklarują, największy odsetek, bo aż 80% respondentów, jako główne kryteria, którymi kierowali się przy wyborze kliniki, wskazuje renomę placówki (74% głosów) oraz podejście personelu do chorego (59%). Ważny jest także autorytet lekarza oraz to, aby klinika od początku jasno określała cenę zabiegu. Na pytanie czy w klinikach, w których leczycy się pacjenci, standardem jest informowanie pacjentów o szacowanym koszcie leczenia, co trzeci badany stwierdził, że to absolutna podstawa w funkcjonowaniu ośrodków. 28% uznało, że zdarza się to jedynie w renomowanych placówkach i tyleż samo osób stwierdziło, że niestety koszty leczenia okazują się większe niż te, o których usłyszeli na początku drogi.

Pacjenci zapytani o to, co ich zdaniem zapewnia dobry standard leczenia i obsługi w klinice leczenia niepłodności, w znacznej większości odpowiadają, że najważniejsze są: personel medyczny zapewniający poczucie komfortu i bezpieczeństwa (83%), poczucie otrzymania kompleksowej informacji o swojej ścieżce leczenia (80%) oraz możliwość współdecydowania przez pacjenta o przebiegu leczenia na podstawie pochodzącej od lekarza szerokiej informacji o wszystkich dostępnych terapiach (68%). Dla 72% badanych ważne jest dokładne zrozumienie fazy diagnostycznej po-

¹ Badanie pacjentów posiadających doświadczenie w leczeniu niepłodności, wykonawca „Nasz Bocian”, N=244, CAWI, czas trwania badania: 4-13.09.2013.

przedzającej leczenie. Pacjenci chcą jak najdokładniej poznać chorobę i świadomie podchodzą do wyboru leczenia.

Z praktycznych porad, które doświadczeni pacjenci chcieliby przekazać parom zaczynającym trudną drogę w walce o biologiczne dziecko, najczęściej powtarzają się wskazówki:

- Dokonać dokładnej analizy kliniki i doświadczenia lekarza
- Wybrać renomowany, profesjonalny ośrodek leczenia niepłodności (najlepiej taki który raportuje do ESHRE i leczy zgodnie z ich rekomendacjami)
- Nie zwlekać z wizytą w klinice
- Przygotować siebie i partnera do starań, zachowywać cierpliwość
- Rozmawiać z lekarzem: dopytywać, wyjaśniać wszelkie wątpliwości i niejasności. Sprawdzać, czy jego postępowanie jest zgodne ze standardami
- Postawić na dobrą diagnostykę, zarówno męską, jak i żeńską
- Nie przywiązywać się do jednej metody, lecz być otwartym na różne
- Zapoznać się z Kartą praw Pacjenta. Położyć nacisk na zbieranie jak największej ilości informacji (poprzez serwisy społecznościowe i informacje od innych pacjentów, lekturę fachowych opracowań medycznych, itd.)
- Rozmawiać z partnerem i uczyć się słuchać siebie nawzajem. Korzystać ze wsparcia bliskich osób
- W razie konieczności, zwrócić się o pomoc do psychologa czy psychoterapeuty, a w przypadku cięższej depresji – do psychiatry.

JAK WYBRAĆ KLINIKĘ LECZENIA NIEPŁODNOŚCI?

W Polsce działa wiele ośrodków leczenia niepłodności. Ich pełny spis znaleźć można na portalu www.nasz-bocian.pl w zakładce „Porady”. W dalszej kolejności warto również sprawdzić, jak inni pacjenci oceniają klinikę, nad której wyborem się zastanawiacie. Polecamy w tym celu lekturę podforum „gdzie się leczyć?” (podforum jest częścią portalu [nasz-bocian.pl](http://www.nasz-bocian.pl)).

Chcę się leczyć blisko domu: czy to ma sens?

Jedni mówią, że bliskość kliniki ma znaczenie. Oszczędza się na dojazdach, a liczne filie mogą oznaczać, że firma jest wiarygodna i skuteczna. Naszym zdaniem nie powinien być to najważniejszy czynnik wyboru. Osoby starające się o dziecko to bardzo mobilna grupa. Jesteśmy w stanie jechać na drugi koniec kraju, aby otrzymać dobre leczenie. Dlatego naszym zdaniem ważniejsza od lokalizacji jest rzetelność kliniki, o czym niżej. Pamiętajcie też, że wiele dużych ośrodków współpracuje z mniejszymi gabinetami, w których można prowadzić stymulację czy obserwację cyklu, a dopiero na sam zabieg in vitro przyjechać do dużego ośrodka. To wygodne rozwiązanie, które jednocześnie zapewnia pacjentowi fachową opiekę i nie zmusza do pokonywania dużych odległości co kilka dni.

Chcę się leczyć skutecznie. Cel: ciąża!

Wiele klinik publikuje na swoich stronach wyniki ciążyowe. Pochodzą one z wewnętrznych danych ośrodka i nie są przez nikogo sprawdzane. Należy podchodzić do nich z pewną ostrożnością, bo często nie wiadomo, do czego dokładnie się odnoszą: do ciąż potwierdzonych badaniem krwi (tzw. beta hcg) czy do ciąż potwierdzonych klinicznie (bicie serca płodu)? Ta pierwsza wartość zawsze będzie wyższa, bo część ciąż ulegnie jeszcze niestety poronieniu. Druga wartość jest więc ważniejsza dla pacjenta. Wiarygodne dane o skuteczności poszczególnych klinik będą dostępne dopiero po opublikowaniu raportu z pierwszego roku funkcjonowania Narodowego Programu Leczenia Niepłodności w latach 2013 – 2016. Skuteczność proponujemy więc na razie szacować biorąc pod uwagę następujące kwestie:

1. Czy placówka raportuje ESHRE (European Society of Human Reproduction and Embryology)? Świadczy to o tym, że klinika zna europejskie standardy i sprawozdaje swoje wyniki na zewnątrz. Warto przy okazji sprawdzić, czy i jakie dodatkowe certyfikaty (np. zarządzania jakością) posiada placówka.

2. Kiedy powstała placówka i/lub jakie doświadczenie ma pracujący w niej personel? Każdy kiedyś zaczynał, jednak wolimy leczyć się u tych, którzy nie będą się na nas uczyć. Staż i tradycja placówki mogą mieć znaczenie. Jeśli klinika istnieje kilka/kilkanaście lat to może znaczyć, że się obroniła na rynku. Jeśli pracuje

w niej kadra, która ma wieloletnie doświadczenie to prawdopodobnie oznacza, że zgromadzone doświadczenie będzie działało na rzecz pacjentów. Przy okazji warto też sprawdzić certyfikaty personelu (placówki lubią się nimi chwalić na swoich stronach, w ostateczności wieszają je na ścianach gabinetów, więc uważnie się rozglądajcie): zaufanie powinny budzić certyfikaty ESHRE i ASRM (Amerykańskie Towarzystwo Medycyny Rozrodu).

3. Czy placówka jest Realizatorem Narodowego Programu Leczenia Niepłodności (refundacji)? Wszyscy Realizatorzy muszą spełniać wymogi określone przez Ministerstwo Zdrowia, m.in. w zakresie wyposażenia pracowni embriologicznej oraz wykształcenia i liczby personelu. To nie znaczy, że placówka, która Realizatorem nie jest, nie będzie mieć doskonałego zaplecza i kadry. Jednak w przypadku placówek będących Realizatorami macie pewność, że Ministerstwo tę deklarację sprawdziło wysyłając tam kontrolę.

4. Kto pracuje w placówce? Przed dokonaniem wyboru poserfujcie wspólnie po stronach różnych ośrodków, obejrzyjcie wizytówki lekarzy, poczytajcie o ich osiągnięciach. Czasem taka wstępna lektura pozwala wyrobić sobie zdanie o placówce i podjąć decyzję. Klinika bez przejrzystej strony internetowej wyszczególniającej całą zatrudnioną kadrę powinna wzbudzić Waszą ostrożność. Kto ma się czym chwalić ten nie ma nic do ukrycia, prawda?

5. Czy w placówce pracuje psycholog? Zgodnie z europejskimi standardami to jeden z lepszych wyznaczników profesjonalizmu kliniki. Lekarze będący na bieżąco z europejskimi wytycznymi wiedzą, że wsparcie psychologiczne w leczeniu niepłodności może zwiększyć szansę na ciążę u pacjentów. Traktują więc psychologa jako członka zespołu oraz uczestniczą w szkoleniach psychologicznych dla personelu. Niektóre kliniki oferują bezpłatne konsultacje psychologiczne oraz warsztaty dla pacjentów. Warto z tej możliwości korzystać. Na co uważać? Na kliniki z psychologiem-widmem czyli psychologiem, o którego istnieniu informuje strona www kliniki, ale którego tam fizycznie nie ma, nie działają grupy wsparcia ani konsultacje, a lekarze zapytani o możliwość rozmowy z psychologiem puszczają perskie oko. Takie podejście nie świadczy o szacunku do pacjenta.

Chcę wiedzieć, co mi jest: moje prawo do informacji

Zgodnie z Kartą Praw Pacjenta masz prawo do uzyskania zrozumiałej informacji o swoim stanie zdrowia, możliwych metodach diagnostycznych oraz leczniczych i ich szacowanej skuteczności w Twoim przypadku. Możesz też powiedzieć lekarzowi, że nie chcesz tego wiedzieć – *tylko takie Twoje oświadczenie zwalnia lekarza z obowiązku udzielenia pełnej informacji*. Dlatego rzetelne placówki leczenia niepłodności:

- prowadzą swoją stronę internetową, na której możesz sprawdzić ich ofertę i ich cennik jest jawny, dostępny na stronie i zgodny ze stanem faktycznym!

Podkreślamy to, ponieważ wiele placówek posiada niepokojący zwyczaj ukrywania przed pacjentami kosztów leczenia

- zapewniają swoim pacjentom pisemną informację o każdym zaleconym zabiegu, aby pacjent mógł zapoznać się z jego skutecznością, ryzykiem, przebiegiem
- udostępniają na wniosek pacjenta jego dokumentację medyczną nie czyniąc przy tym trudności
- wręczają umowy do podpisania w sytuacji, która gwarantuje pacjentowi spokojne przestudiowanie jej zapisów i skutków (np. dają egzemplarz umowy do przestudiowania w domu).

Czy drogi ośrodek to dobry ośrodek?

Warto wiedzieć, że ceny zabiegów i procedur różnią się w zależności od ośrodków i miast. Zaporowa cena zabiegu w jednym mieście może ulec znacznemu obniżeniu w innym mieście. Często tak się zdarza, więc sprawdzajcie i dzwońcie zawsze do kilku ośrodków. Szukajcie też promocji, zniżek i bonifikat na stronie nasz-bocian.pl (<http://www.nasz-bocian.pl/promocje%20w%20klinikach>). Co miesiąc publikujemy na niej informację o zniżkach w całej Polsce, niekiedy udaje się „ustrzelić” darmowe badania nasienia, czasem nawet upusty na samą procedurę inseminacji lub in vitro.

Placówka, którą wybraliśmy, spełnia wszystkie kryteria, a jednak nie czujemy się w niej dobrze...

Szukajcie dalej! Chemia między pacjentami i lekarzem jest bardzo ważna. Lekarz to człowiek, któremu powierzacie swoje wielkie marzenie: pragnienie dziecka. Powinniście czuć, że mu ufacie. Oboje!

Mam za sobą nieudane in vitro. I co teraz?

Zdarza się, że osoby mające za sobą jedną albo więcej nieudanych prób in vitro decydują się na zmianę ośrodka. Pamiętaj, że masz do tego pełne prawo. Czasami diagnozę i przeprowadzone dotychczas leczenie warto skonsultować z innym lekarzem, który spojrzy na nie świeżym okiem.

Nadal mam wątpliwości i chciałabym, aby ktoś mi doradził

Możesz się skontaktować z naszą Linią Pomocy Pacjent dla Pacjenta, którą znajdziesz na stronie www.nieplodnoscboli.pl. Możesz również umówić się na rozmowę dzwoniąc do koordynatorki Linii pod numer 531 31 31 69. Telefon działa w poniedziałki, środy i piątki w godzinach 20.00-22.00. Nie doradzamy, ale możemy Ci pomóc znaleźć najlepsze rozwiązanie, z którym Ty się będziesz czuł dobrze.

CO WARTO WIEDZIEĆ O SWOIM LECZENIU I GDZIE SZUKAĆ INFORMACJI?

Poniżej przedstawiamy pomocne adresy, pod którymi można znaleźć wiarygodne informacje dotyczące diagnozowania i leczenia niepłodności oraz informacje o swoich prawach.

Rekomendacje dotyczące diagnostyki i leczenia niepłodności

Niepłodność jest chorobą, której przyczyny, metody diagnozowania i leczenia są poddawane przez badaczy regularnym ocenom i weryfikacjom. Sama metoda in vitro posiada w chwili obecnej ponad 35 tysięcy zrecenzowanych publikacji (dane wg bazy PubMed). Sprawdzane są również skuteczność, bezpieczeństwo i koszt innych metod diagnostycznych i terapeutycznych.

W Polsce analizowaniem i opracowywaniem światowych oraz krajowych danych zajmują się Sekcja Płodności i Niepłodności Polskiego Towarzystwa Ginekologicznego oraz Polskie Towarzystwo Medycyny Rozrodu. Obie te instytucje przygotowały zbiór rekomendacji dotyczących diagnostyki i leczenia niepłodności przeznaczony dla lekarzy. Namawiamy Was jednak do zapoznania się z ich treścią, dzięki czemu będziecie mogli bardziej świadomie współpracować ze swoim lekarzem prowadzącym oraz pilotować własne leczenie.

Czego można się dowiedzieć z Rekomendacji?:

- dlaczego w rutynowej diagnostyce nie warto wydawać pieniędzy na test PCT (tzw. „test po stosunku”)?
- dlaczego nie warto ufać lekarzowi, który przepisuje kobiecie leki stymulujące jajczkowanie bez wysłania jej partnera na badanie nasienia?
- czemu więcej niż trzy pęcherzyki jajowe u kobiety, która przygotowuje się do inseminacji lub stara zająć w ciążę naturalnie nie powinny być powodem do radości, a są sygnałem do przerywania starań w danym cyklu?
- dlaczego wykonywanie więcej niż sześciu inseminacji nie ma uzasadnienia, a w przypadku kobiet powyżej 35 roku życia nie powinno się proponować więcej niż czterech inseminacji?

Rekomendacje dotyczące diagnostyki i leczenia niepłodności PTG SPIN (wersja krótsza) dostępne są pod adresem Towarzystwa: <http://spin.org.pl/wp-content/uploads/Postępowanie-z-niepłodną-parą1.pdf>.

Rekomendacje Polskiego Towarzystwa Medycyny Rozrodu (wersja dłuższa) znaleźć

można zaś tu: http://rozrodczosc.pl/ptmr/index.php?page=pl_rekomendacje.

Nasz Bocian

Portal nasz-bocian.pl jest największym polskim portalem dotyczącym niepłodności. Prowadzi go pacjenckie Stowarzyszenie na Rzecz Leczenia Niepłodności i Wspierania Adopcji NASZ BOCIAN. Możecie nawiązać tu kontakt z ludźmi w podobnej sytuacji, którzy dzielą się swoim doświadczeniem za pośrednictwem forum dyskusyjnego. Wspieramy na naszym portalu wszystkie drogi wyjścia z niepłodności, włączając w to leczenie, adopcję oraz świadomą bezdzietność.

Merytoryczną część portalu tworzy dwanaście for eksperckich prowadzonych przez specjalistów w dziedzinie leczenia niepłodności oraz psychologów i dietetyków, którzy udzielają bezpłatnych porad i odpowiedzi z zakresu leczenia niepłodności oraz adopcji.

Znajdziecie nas tu: www.nasz-bocian.pl.

Karta Praw Pacjenta

Karta Praw Pacjenta jest zbiorem przepisów pochodzących z różnych aktów (m.in. Konstytucji RP i Ustawy z dnia 05 grudnia 1996 r. o zawodzie lekarza i lekarza dentystry), które określają zbiór praw każdego polskiego pacjenta, m.in. prawo do intymności i poszanowania godności osobistej w trakcie udzielania świadczeń medycznych. Aktualny tekst Karty Praw Pacjenta możecie znaleźć na stronie Ministerstwa Zdrowia. Zgodnie z zaleceniem ministra zdrowia, wyciąg z Karty Praw Pacjenta powinien być upubliczniony w każdym zakładzie opieki zdrowotnej.

REFUNDACJA IN VITRO: NARODOWY PROGRAM LECZENIA NIEPŁODNOŚCI

Od lipca 2013 roku działa w Polsce Narodowy Program Leczenia Niepłodności na lata 2013 – 2016, zwany przez pacjentów potocznie „programem refundacyjnym”. Jest on skierowany do par (zarówno małżeństw, jak i związków nieformalnych), które posiadają udokumentowane bezpośrednie wskazanie do zastosowania metody in vitro lub mogą udokumentować bezskuteczne leczenie w czasie nie krótszym niż 12 miesięcy. O kwalifikację do Programu mogą się starać pary, w których kobieta nie skończyła 40 roku życia. Program obejmuje refundację trzech pełnych cykli in vitro i można do niego przystąpić w ośrodkach, które są Realizatorami Programu.

W chwili przygotowywania niniejszego Poradnika leki stosowane do stymulacji jajeczkowania w procedurze in vitro nie są refundowane i pacjenci muszą sami pokryć ich koszt.

Bliższe informacje o zasadach Programu oraz pełną listę Realizatorów można znaleźć na stronie prowadzonej przez Ministerstwo Zdrowia: <http://www.invitro.gov.pl/>.

Pytania dotyczące zasad kwalifikacji medycznej można zadać na podforum eksperckim „Narodowy Program Leczenia Niepłodności na lata 2013 – 2016 – pytania do eksperta” portalu [nasz-bocian.pl](http://www.nasz-bocian.pl), które prowadzi dr Michał Radwan, jeden z Realizatorów Programu: <http://www.nasz-bocian.pl/phpbbforum/viewforum.php?f=94>.

Refundacja inseminacji domacicznej

Pacjenci nieplanujący metody in vitro i posiadający wskazania do inseminacji domacicznej mogą skorzystać z zabiegów refundowanych. W celu uzyskania informacji, które ośrodki medyczne mają podpisane umowy z Narodowym Funduszem Zdrowia, należy zadzwonić do wojewódzkiego oddziału NFZ i poprosić o listę placówek w województwie, w których można uzyskać świadczenie.

Materiał opracowany dzięki współpracy Stowarzyszenia NASZ BOCIAN
i Ekspertów Ośrodka Studiów nad Płodnością Człowieka.

Dane do kontaktu:

Stowarzyszenie na Rzecz Leczenia Nieptodności i Wspierania Adopcji NASZ BOCIAN
ul. Południowa 30/6 m. 4
02-789 Warszawa
KRS: 0000133538
t: 690 999 007, 503 08 18 38
e: stowarzyszenie@nasz-bocian.pl
www.nasz-bocian.pl

Biuro Koordynujące Ośrodka Studiów nad Płodnością Człowieka
ul. Dolna 17/6
00-773 Warszawa
t: 22 100 32 70
e: osrodek@osrodekstudiow.pl